

TEOSESITTELY

Torstai 13.12.2018 klo 19 Konserttisali

”ATSON SEURASSA”

SINFONIASARJA VIII

Kuopion kaupunginorkesteri

Atso Almila, kapellimestari

Tommi Hyytinen, käyrätorvi

Jean Sibelius (1865-1957): Tapiola op. 112 (1926)

Atso Almila (1953): Käyrätorvikonsertto (2013)

Leevi Madetoja (1887–1947): Sinfonia nro 2 Es-duuri op. 35 (1918)

Atso Almila viettää 65-vuotisjuhlavuottaan perusteellisesti ja tietenkin musiikin merkeissä. Juhlinta on alkanut erilaisten konserttien parissa jo keväällä ja huipentuu Kuopion joulukuisessa konsertissa, jossa hän esiintyy sekä kapellimestarina että säveltäjänä. Konsertin ohjelmassa on paljon muitakin ajankohtaisuuksia.

Joulukuun 8. päivä vietettävä Sibeliuksen syntymäpäivä oli luonteva tausta konsertin avausteokselle. *Tapiola* sopi tähän konserttiin paitsi kokoonpanoltaan, myös siksi, että ”sitä ei ole Kuopiossa kuultu aikoihin”, Almila perustelee. Sävelruno *Tapiola* jäi Jean Sibeliuksen viimeiseksi suurimittaiseksi orkesteriteokseksi. Sävellystilaus tuli Sibeliukselle sähköllä pian uuden vuoden jälkeen 1926. Tilaaja oli Walter Damrosch, joka myös johti teoksen kantaesityksen New Yorkissa Tapaninpäivänä samana vuonna.

Sibelius teki Tapiolan luonnoksia Suomessa ja jatkoi sävellystyötä keväisellä matkallaan Italiaan. Partituuri oli valmis lähetettäväksi kustantajalle elokuussa. Teoksen nimeä Sibelius selitti kustantajalleen näin: *On metsät Pohjolassa sankat, tummat, /ne ikisalat, haaveet hurjat loi./Asunnot Tapiola on siellä kummat, /haltiat väikkyy, hämyän äänet soi.* (suom. A. O. Väisänen). Selitys painettiin kustannetun nuotin partituuriin englanniksi, saksaksi ja ranskaksi.

Tilaaja oli teokseen tyytyväinen. ”Tapiola on mielestäni yksi omaleimaisimmista ja kiehtovista teoksistanne. Eri jaksojen ainoalle teemalle antamanne vaihtelevat ilmeet, kiinteästi kudottu musiikillinen rakenne, hyvin omaleimainen soinnutus ja, ennen muuta, koko teoksen runollinen kuvakieli ovat tosiaankin uskomattomia,” Damrosch kirjoitti säveltäjälle kantaesityksen jälkeen. Tapiola vakiintui osaksi kansainvälistä konserttiohjelmistoa. Skotlantilainen säveltäjä ja musiikkikriitikko Cecil Gray totesi vuonna 1931: ”Vaikka ei olisi koskaan kirjoittanut mitään muuta, tämä yksi teos riittäisi takaamaan hänelle paikan kaikkien aikojen suurimpien mestareiden joukossa.”

Atso Almila ei ole välittänyt ”tuputtaa” omia teoksiaan johtamiinsa konsertteihin, eikä ole tarvinnutkaan. Kuopiolaiisten kanssa yhteistyö on luontevaa ja orkesteri on itse pyytänyt säveltäjä-kapellimestari Almilalta uusia teoksia. Kun kuopiolaiset kuulivat, että hänen kolmas sinfoniansa kantaesitettäisiin Lahdessa, he halusivat Almilan johtavan sen heti seuraavalla viikolla myös kotikaupungissaan. ”Siinä vaiheessa teosta ei ollut edes sävelletty, että sikaa säkissä lähtivät pyytämään”, Almila nauraa. Neljäs sinfonia puolestaan tuli Kuopioon Jorma Uotisen aloitteesta. Hän

halusi sen Kuopio tanssii ja soi -tapahtumaan balettimusiikiksi. Orkesterin toiveesta sitä on sittemmin soitettu myös konserteissa.

Konserttoja eri soolosoittimille Atso Almilan teosluettelossa on useita. Vuonna 2013 valmistunutta käyrätorvikonserttoa ei ole Kuopiossa soitettu, se sopi siten erinomaisesti kapellimestarin juhluvuoden ohjelmaan. Konsertto on käyrätorvitaiteilija Tommi Hyytisen tilaus ja se kantaesitettiin Jyväskylässä Ville Matvejeffin johdolla. Almila itse ei konserttiin tuolloin päässyt, koska oli töissä Kuopiossa. Almilan oma instrumentti on pasuuna, niinpä säveltäminen vaskipuhaltajalle tuntuu luontevalta.

Tommi Hyytinen ja Atso Almila ovat vanhat tutut, he ovat olleet mm. opettajina samoilla musiikkileireillä, mikä on antanut säveltäjälle hyvän tilaisuuden kuunnella solistiaan. "Tommi on mainio "rekisterihemmo", joka hallitsee sekä matalat että korkeat äänet täysin suvereenisti. Tätä ominaisuutta olen hyödyntänyt vähän huumorinkin kautta konserton viimeisessä osassa." Hyytinen on soittanut Almilan musiikkia ennenkin, mm. *Arktinen hysteria* -puhallinkvintetissä, jolle Almila on säveltänyt nimikkokvinteton. "Konserttoa harjoitellessani oivalsin, että siinä on samankaltaisia elementtejä kuin Richard Straussin toisessa käyrätorvikonsertossa, jota pidetään ehkä vaikeimpana käyrätorvelle kirjoitetuista konsertoista. Atson konsertto vain on huomattavasti vaativampi. Se menee reilusti sekä korkeammalle että matalammalle", Hyytinen kuvailee.

"Rekisterihemmo" Tommi Hyytinen on monipuolinen taiteilija, joka kokee muusikkoutensa olevan hänen erilaisten kiinnostustensa muodostama kokonaisuus. Hän on Radion sinfoniaorkesterin jäsen, kamarimuusikko ja käyrätorvisolisti, Taideyliopiston Sibelius-Akatemian käyrätorven- ja luonnontorvensoitonopettaja, sekä muusikoiden kehon käytön ohjaamiseen erikoistunut Somatic Pilates -ohjaaja. Taiteellisen tohtorintutkintonsa hän teki romantiikan ajan käyrätorvimusiikista.

Käyrätorvikonsertto on osittain kirjoitettu Kiinassa, Tsingtao-oluestaan kuulussa Qingdaossa, jossa Almila oli vierilemassa kapellimestarina. "Voi olla, että hitaan osan ihmeellinen, hiukan hämähäki salonkiorkesterimainen sävy – ehkä siinä on hiukan savuista kapakkaa – on saanut vaikutteita Kiinasta", Almila muistelee. "Istuin hotellihuoneessa kirjoittamassa, ikkunasta näkyi Keltainenmeri. Sitä oli aika etäällä kaikesta, mutta musiikissa on silti paljon hyvinkin tuttua."

Almila toteaa säveltävänsä itselleen uskollisella tavalla. Kaunein kiitos on tullut brittikollegalta, joka kehui hänen löytäneen oman äänensä. "Oli aika, jolloin säveltäjäpiireissä katsottiin vähän nenänvartta pitkin, jos kirjoitti teoksiinsa vähän sointujakin. Silti tiukimmatkin modernistit muistuttavat, että täytyy kunnioittaa, sitä joka osaa kirjoittaa kahdeksan tahdin tangomelodian. Suurin osa sävellyksistäni on syntynyt muusikoiden pyynnöstä." Almilan tapa rikkoa sääntöjä tai poiketa kaanonista kuuluu niissä elementeissä, joita hän tuo klassisen musiikin genreen. "Pitkä näyttämömusiikkikokemukseni ja sen mukanaan tuoma huumori on erityisesti käyrätorvikonserton finaalisissa menopelin tärkeä ainesosa."

Tärkeimpänä opettajanaan matkalla säveltäjäksi Almila pitää Einar Englundia, joka opetti hänelle soitinnusta ja kommentoi sävellyksiä. "Englundin kanssa käytyt oppitunnit ja keskustelut merkitsivät paljon. Olen pitänyt häntä ja säveltäjä-kapellimestari Jorma Panulaa tärkeimpinä oppainani." Tässä vaiheessa ammatillista elämää voi myös tehdä vaihtokauppoja. "Magnus Lindberg tarvitsi ohjausta kapellimestaritaidoissa ja vastineeksi näytin hänelle sävellyksiäni. Annoimme toisillemme rakentavaa palautetta hyvän illallisen äärellä!"

Leevi Madetojan toisen sinfonian kantaesityksestä tulee joulukuussa kuluneeksi sata vuotta. Sinfonia on siinäkin mielessä ajankohtainen, että Madetojan veli Yrjö kuoli sisällissodassa 1918. "Äärimmäisen hienolla tavalla Leevi Madetoja on kuvannut murheellisten tapahtumien ja ajan tunnelmaa sinfoniansa epilogissa," sanoo Atso Almila.

Syntyperältään oululainen Leevi Madetoja oli yksi Sibeliuksen harvoista oppilaista. Vaatimattomiin oloihin syntyneessä säveltäjässä yhdistyy suomalainen alakulo ja ranskalainen hienostuneisuus. Madetojan sävellyskonsertti vuonna 1910 oli arvostelumenestys, joka varmisti hänelle pääsyn suomalaisen musiikkiyleisön tietoisuuteen. Oman aikansa kulttuuripersoonalle tyyppillisesti hänellä oli hyvät yhteydet Ranskaan, jossa hän viihtyi ja vieraili usein. Madetoja oli naimisissa runoilija L. Onervan kanssa, he kuuluivat runoilija Eino Leinon lähipiiriin, aikansa kulttuurielämän sakeimpaan kermaan.

Orkesterimusiikkia Leevi Madetoja alkoi säveltää heti uransa alkuvaiheessa. Ensimmäinen sinfonia kantaesitettiin vuonna 1916 ja se oli menestys. Toinen sinfonia oli ilmaisultaan ensimmäistä laajempi ja sen vastaanotto oli vielä ensimmäistä sinfoniaa innostuneempi. Sisällisota vaikutti selvästi toisen sinfonian dramaattiseen tyyliin. Veljensä lisäksi Madetoja menetti sodassa ystävänsä ja opiskelutoverinsa Toivo Kuulan.

Paitsi Sibeliuksen jälkeisen sukupolven merkittävin sinfonikko, Madetoja oli myös merkittävä oopperasäveltäjä. Vuonna 1924 ensiesitetty *Pohjalaisia* kuuluu menestyneimpiin suomalaisiin oopperoihin, jota on esitetty myös useana ulkomaisena tuotantona. Toinen ooppera *Juha* vuodelta 1935 ei saavuttanut aivan yhtä suurta suosiota. Suomalaiset kuorolaulajat tuntevat Madetojansa. Hänen vaativat mies- ja sekakuorolaulunsa ovat kuorojen keskeistä ohjelmistoa ja kuoron laadun mitta. Joululauluklassikko *Arkihuolesi kaikki heitä* kuuluu suomalaiseen jouluun yhtä kiinteästi kuin joulurauhan julistus Suomen Turusta.

Madetoja teki myös paljon muuta säveltämisen ohella. Hän toimi mm. Suomen filharmonisen seuran orkesterissa Robert Kajanuksen apulaiskapellimestarina kaksi vuotta, musiikin teoriaa ja historiaa hän opetti Helsingin musiikkiopistossa 23 vuotta. Hän toimi pitkään myös Helsingin Sanomien musiikkikriitikkona. Suuri määrä luottamustehtäviä ja molempien puolisoiden kasvava alkoholinkäyttö olivat lopulta Madetojalle liikaa. Hänen terveytensä alkoi heiketä ja hän päätyi alkoholistiparantolaan, paradoksaalisesti nimeltään *Huvitus*. Parantolan toiveikkaasta nimestä huolimatta Madetoja ei koskaan täysin toipunut, vaikka jatkoikin vielä säveltämistä hoitojakson päätyttyä. Hän oli kuollessaan vuonna 1947 vain 60-vuotias.

Tekstit:

Hannele Eklund ja Minna Lindgren

© *Maisteriviestintää*